

УДК 338.145:33

Ванієва А.Р.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки і менеджменту
Кримського інженерно-педагогічного університету

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті визначено основні типи трансформацій у галузях, надана їх повна характеристика: форми проявів, причини виникнення, очікувані наслідки, напрямки регулювання та характер вибору, закономірності розвитку. Розглянуто адміністративно-територіальний устрій у країні та закордоном, визначені пріоритетні напрями розвитку аграрного виробництва адміністративних областей України. Установлено, що одним із основних напрямів регіональних трансформацій сільськогосподарського виробництва країни і аграрної сфери в цілому повинна стати оптимізація їх функціональної, галузевої і територіальної структур.

Ключові слова: трансформаційні процеси, аграрний сектор, регіон, міжнародні стандарти, екологізація, спеціалізація, переробна промисловість.

Ваниева А.Р. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И СОСТАВЛЯЮЩИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТРАСЛЕВЫХ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В статье определены основные типы трансформаций, предоставлена характеристика форм их проявлений, причины возникновения, ожидаемые последствия, направления регулирования и характер выбора, закономерности развития. Рассмотрены административно-территориальное устройство страны и зарубежья, определены приоритетные направления развития аграрного производства административных областей Украины. Определено, что одним из основных направлений региональных трансформаций сельскохозяйственного производства страны и аграрной сферы в целом должна стать оптимизация их функциональной, отраслевой и территориальной структур.

Ключевые слова: трансформационные процессы, аграрный сектор, регион, международные стандарты, экологизация, специализация, перерабатывающая промышленность.

Vanieva A.R. SOCIO-ECONOMIC NATURE AND COMPONENTS FORMATION OF BRANCH TRANSFORMATION PROCESS

The article outlines the main types of transformations given their full details: Manifestations, causes, wait implications for controlling character and choice of laws. Considered administrative divisions of the country as well as abroad and priority directions of development of agriculture administrative regions of Ukraine. One of the key areas of regional transformation of agricultural production and agricultural areas of the country as a whole should be optimizing their functional, sectoral and territorial structures.

Keywords: transformation processes, the agricultural sector, region, international standards, greening, specialization, manufacturing.

Постановка проблеми. Для ринкової економіки України сільське господарство має особливо велике значення, оскільки саме аграрне виробництво здатне забезпечити продовольчу безпеку держави та створити належні умови функціонування усіх сегментів сільського господарства. Складність сучасної аграрної системи господарювання потребує переосмислення сутності процесу структурних перетворень, виявлення ролі держави у процесі забезпечення позитивних структурних зрушень та формуванні нової концепції трансформацій. Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці, повинні бути керованими, тобто структурна аграрна політика має бути спрямована на підвищення якісних характеристик аграрного сектору, а саме його ефективності.

Для формування цілеспрямованої та збалансованої політики структурних трансформацій сільського господарства необхідним є системно-структурний аналіз всіх структурних рівнів аграрного сектору. Збалансованість та пропорційність структури аграрного виробництва є гарантією стійкого зростання та розвитку економіки країни. Тому в сучасних умовах актуальною постає проблема аналізу структурних перетворень сільськогосподарського сектору економіки та формулювання пропозицій та прогнозів щодо подальшого розвитку цього процесу [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми процесу структурних трансформацій економіки висвітлювались у наукових працях таких відомих вчених економістів як А. Бабенко, М. Дем'яненко, М. Кропивко, П. Макаренко, М. Малік, Л. Мармуль, В. Месель-Веселяк, О. Могиляний, П. Саблук, А. Скіб'як, А. Шлійко, С. Шостак, Ю. Шпак та ін. Проте питання розвитку трансфор-

маційних процесів на рівні регіонів, їх системний аналіз та оцінка ефективності досі залишається актуальним.

Постановка завдання. Основною метою цієї статті є дослідження розвитку та розробка науково-практичних пропозицій щодо формування та реалізації структурних трансформацій національної економіки та її аграрного сектору зокрема, що забезпечують ефективний та конкурентоспроможний розвиток сільського господарства. Провідним завданням визначено дати характеристику основних типів трансформацій, обґрунтувати стратегічні напрями розвитку аграрного виробництва адміністративних областей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній економічній науці існує значна кількість концепцій щодо трактування сутності і визначення особливостей трансформацій та змін. На нашу думку, найбільш емким є визначення трансформації як ланки процесу розширеного відтворення. Саме відтворення у даному разі розуміється як спрямованість людської діяльності на збереження та розвиток умов життя, що склалися, матеріальної основи власного існування, виражених у єдності взаємопереходів стадій виробництва, реалізації та споживання. Тому відтворення вже само по собі розглядається як процес трансформації зовнішнього бізнесового середовища відповідно до потреб життєдіяльності працюючих. Згідно такого розуміння, визначаються три основні типи галузевих трансформацій (рис. 1) [2, с. 245-253].

Підвищення ролі регіонального аспекту господарювання у сучасних умовах зумовлюється також регіональним характером виробничої та соціальної

інфраструктури. Адже забезпечення ефективних зрушень у структурі власності та майна, зміна правових та організаційних форм господарювання неможливі без врахування істотних особливостей, що мають місце в різних регіонах України. Це необхідно для оптимального розміщення виробництва конкретних видів продукції, напрямів та форм спеціалізації аграрних галузей та підприємств, їх розмірів, організаційної структури, засобів інституційного регулювання. Характеристика основних типів галузевих трансформацій наведена в табл. 1.

У свою чергу, вказаний чинник справляє визначальний вплив на доцільність встановлення ступеня та форм кооперування й інтеграції різних галузей та

направів діяльності, встановлення взаємовигідних зв'язків між великими та малими підприємствами, бізнесом різних форм власності. Актуалізується також питання раціонального використання наявних економічних та природних ресурсів, розв'язання демографічних, соціальних та екологічних проблем.

При цьому треба мати на увазі, що адміністративно-територіальний устрій в Україні значно відрізняється від існуючого в Європі, насамперед, через великі розміри території. Під регіоном найчастіше мають на увазі адміністративну область, як основну ланку адміністративно-територіального поділу та регулювання соціально-економічних процесів. Водночас, регіони – адміністративні області або компактно

Рис. 1. Основні типи галузевих трансформацій у національного господарського комплексу України

Таблиця 1

Характеристика основних типів галузевих трансформацій

Типи	Форми проявів	Причини виникнення	Очікувальні наслідки	Напрямки регулювання та характер вибору	Закономірності розвитку
Одинично локальні трансформації	Відтворювальний процес як зміна стадій, форм, перетворень речовин та енергії	Територіальний поділ праці, конкуренція, обмеженість ресурсів, регіональні відмінності	Стале функціонування господарських соціально-економічних систем	Підтримка рівня конкурентоспроможності, господарської активності. Вибір обґрунтований, раціональний (засоби відповідають меті)	Здійснюється безперервно за участю суб'єктів, здатних до швидкого залучення та використання ресурсів
Функціональні трансформації	Макроекономічна розбалансованість різного типу та глибини (кризові ситуації, циклічні спади, кон'юнктурні невідповідності)	Відносно відокремлений та самостійний цикл відтворення окремих функціональних ланок (галузей, секторів національного господарства). Їх перерозвиток або недорозвиток, що порушують цілісність, ритм та взаємозв'язаність процесу відтворення	Поширення незбалансованості, відокремлені функціональні ланки. Зміни використання ресурсів. Пристосування відтворення до функціональних змін	Антикризове управління, нівелювання макроекономічної незбалансованості. Вибір здійснюється межах обґрунтованої економічної (зокрема аграрної) політики	Відбуваються періодично, взаємозв'язані з економічними циклами. Забезпечують розширеному відтворення за наявності вільних ресурсів, тісної залежності даної функціональної ланки від відтворювальних процесів
Міжсистемні (глобальні) трансформації	а) Системна криза, економічна катастрофа, зміна принципів і характеру зв'язків між суб'єктами господарювання (негативне) б) зростання економік окремих країн у глобальному масштабі (позитивне)	а) Неоднорідність розвитку відтворювальних ланок. Неспроможність забезпечити досягнення мети та взаємозв'язків процесів відтворення, зниження адаптивних властивостей. Руйнівні зовнішні впливи б) Досягнення високих темпів економічного росту	а) Втрата цілісності відтворювальних процесів, його локалізація на рівні окремих ланок, окремих суб'єктів господарювання. Трансформаційне падіння. Зміна мети відтворення б) Удосконалення та повнота відтворювального порядку	а) Довгострокове стратегічне управління на основі теоретичних, моделей. Системне реформування та реструктуризація б) Реструктуризація з метою подальшого підвищення ефективності	а) Спостерігаються рідко, є тривалими, складаються з окремих видів. б) Можуть бути циклічними.

Складено автором

розміщені їх сукупності розглядаються у сенсі економічних районів. Для кожного регіону склалась і діє особлива територіально-виробнича спеціалізація та соціально-поселенська мережа. При цьому спостерігаються істотні відмінності в галузевій структурі їх господарських комплексів, продуктивних сил і виробничих відносин [1, с. 145-162].

Потрібно враховувати, що в останні роки значних змін зазнала історична своєрідність, щільність аграрних поселень, міграцій та природного приросту населення сільських територій у регіонах. Відомо, що в європейських країнах захист культурної спад-

щини, економічних та побутових традицій значною мірою забезпечується внаслідок підтримки дрібних господарств державою за рахунок законодавства, субсидій та спеціальних урядових програм сільсько-го розвитку. Відповідно до критеріїв Європейського союзу, території, для яких властива негативна динаміка чисельності населення, висока частка зайнятих у сільському господарстві, низький рівень доходів, відносять до провінційних або депресивних аграрних регіонів.

За міжнародними стандартами, з метою забезпечення стійкого економічного зростання, соціально-

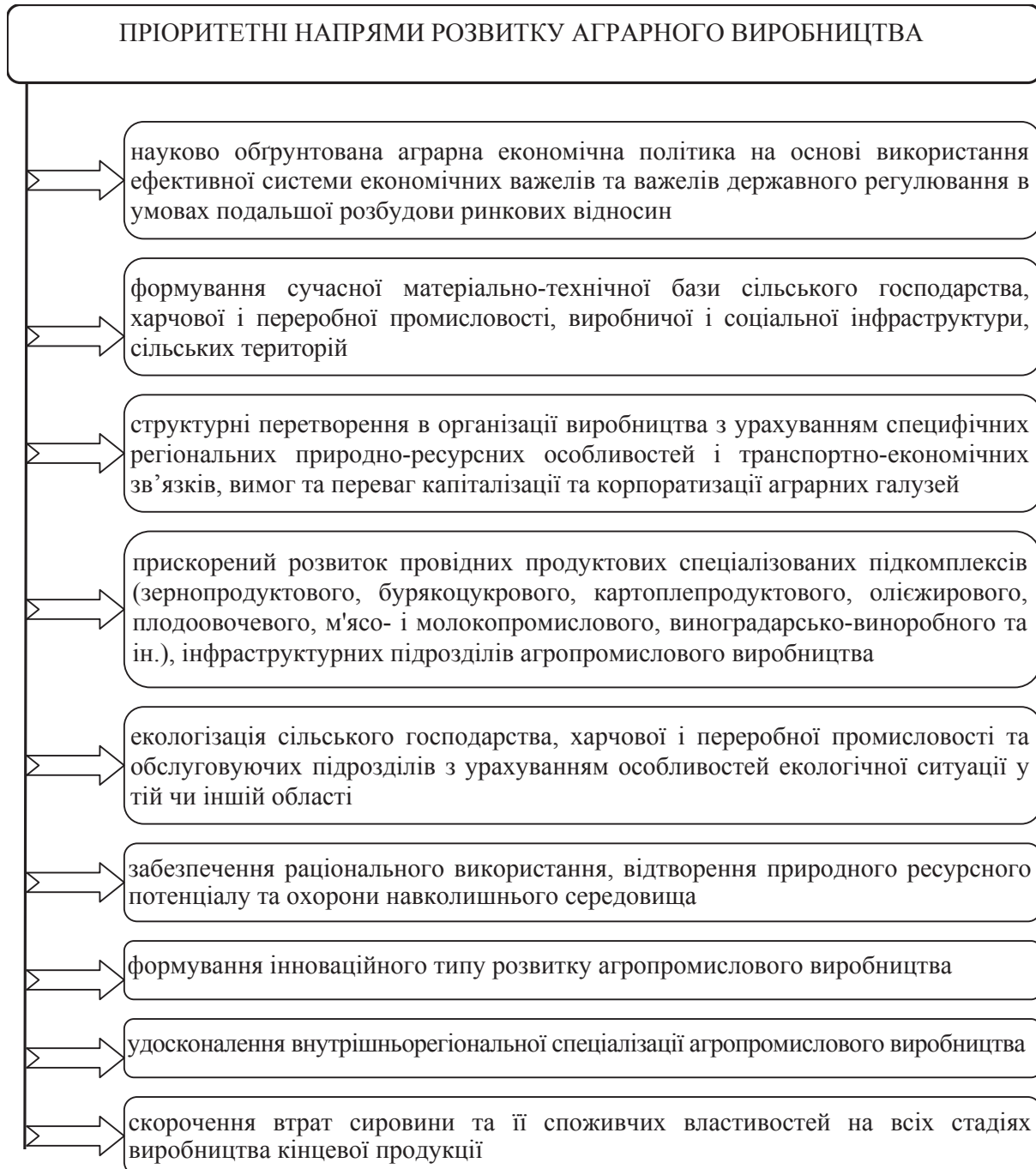

Рис. 2. Пріоритетні напрями розвитку соціально-економічної діяльності на прикладі аграрного виробництва

економічний розрив у рівнях розвитку регіонів не повинен перевищувати 20,0 %. В Україні він є істотно більшим – від 30,0 % до 45,0 %. Аналіз комплексу абсолютних та відносних показників рівня життя, соціальної забезпеченості, демографічної ситуації показує, що в Україні консервуються територіальні диспропорції, зростає міжрегіональна поляризація, особливо в аграрній сфері господарювання.

Особливості історичного розвитку продуктивних сил і виробничих відносин є важливим чинником сучасних трансформацій та закономірностей розвитку аграрної сфери. Стратегія розвитку агропромислового комплексу країни як провідної міжгалузевої виробничо-економічної системи, виходячи з необхідності раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу регіонів та областей, повинна передбачати не тільки прискорений розвиток сільського і лісового господарства, заготівель, зберігання, транспортування, глибокої переробки сільськогосподарської сировини та продукції, торгівлі продовольством, їх інфраструктурних об'єктів, а й перетворення його в основний високорозвинений структуроутворюючий підрозділ усього господарського комплексу країни та областей. Особливо це стосується регіонів, які мають сільськогосподарську спеціалізацію.

Здійснення такого стратегічного напрямку розвитку аграрного виробництва адміністративних областей пов'язане з визначенням і реалізацією його власних пріоритетів. Одним із основних напрямів регіональних трансформацій сільськогосподарського виробництва країни і аграрної сфери в цілому повинна стати оптимізація їх функціональної, галузевої і територіальної структур. Для їх формування необхідно забезпечити випереджаючі темпи виробництва та впровадження інноваційних засобів виробництва для сільського господарства, харчової і переробної промисловості, інфраструктурних підрозділів, розвитку альтернативних видів діяльності [4, с. 235-247].

Важливим заходом по створенню сфери заготівлі, транспортування, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської сировини і готової продовольчої продукції є розробка та здійснення регіональних науково-технічних програм розвитку, галузевих програм, соціальних та екологічних проєктів. Вони мають бути основою організації, управління та регулювання відповідних трансформацій, що сприятиме науковому пошуку і відбору оптимальних варіантів розвитку їх розвитку, виходу її на кращі європейські та світові рівні.

Так, у сфері агропромислового виробництва країни, його регіональних складників особливого значення набуває досягнення оптимальної структури форм власності і господарювання, розмірів виробництва, соціальних виплат, екологічних заходів. Вона може бути забезпечена на основі реструктуризації, кооперації, інтеграції, корпоратизації, кластеризації у різних галузях. Цей процес за своїми кількісними та якісними ознаками повинен здійснюватися в кожній галузі з урахуванням продовольчої та економічної безпеки країни, стратегічного значення вироблюваної продукції, специфічних організаційно-технічних, соціально-економічних, екологічних та інших особливостей розвитку та ефективного функціонування кожної з них.

Трансформації аграрної сфери економіки передбачають формування спільних підприємств із зарубіжними фірмами, особливо у прикордонних областях. Це сприятиме швидкому виходу вітчизняних товаровиробників на світовий агропродовольчий ринок. На всіх етапах функціонування ринкового механізму

господарювання держава має здійснювати контроль за цінами на важливі соціально значимі види продовольчих товарів, зокрема на хліб та хлібобулочні вироби, м'ясо-молочні продукти, цукор, крупи тощо. Водночас, на частину продовольчих товарів, виробництво яких задовольняє попит, повинне поширюватися вільне ціноутворення [5, с. 124-137].

Характерною особливістю трансформацій структури виробничо-ресурсного потенціалу переробної промисловості країни і її регіональних ланок є створення системи великих, середніх та малих підприємств, причому частка останніх повинна становити не менше половини у загальній їх кількості. Формування такої різноманітної структури підприємств переробної промисловості з різним рівнем концентрації виробництва є сприятливим чинником збільшення випуску конкурентоспроможної продукції, сегментації ринку. У свою чергу, це сприятиме зниженню витрат на її виробництво, сприятиме підвищенню якості та відповідності міжнародним стандартам та сертифікатам. Виконання цього можливе при раціоналізації галузевої та територіальної структури як аграрної сфери країни загалом, так і її регіональних підрозділів зокрема [6, с. 78-83].

Отже, сучасна галузева та функціональна структура національного господарства, аграрної сфери економіки країни і більшості її регіональних підрозділів не є досконалою і характеризується розбалансуванням і невідповідністю в розвитку сировинної і переробної ланок, значним відставанням їх інфраструктурного та логістичного забезпечення, слабким розвитком додаткових, супутніх або альтернативних видів діяльності. Загальна нестача сировини і продукції, як свідчить практика, є наслідком недостатніх інвестицій у нові ресурсомісткі технології і породжує загальну нестабільність виробництва. Крім того, розподіл грошових коштів на розвиток виробництва продовольчих товарів і залишається вкрай нерівномірним. Основною тенденцією трансформацій аграрної сфери економіки країни і її регіональних ланок, що склалась і поступово утверджується протягом останніх 20 років, є зростаюча роль сільського господарства при стабілізації переробних підприємств або відносному зростанню інфраструктурних підприємств.

Висновки. У подальшому доцільним і необхідним є здійснення трансформацій в аграрній сфері усіх рівнів організації та управління. Це передбачає перепрофілювання або ж заміщення нерентабельних виробництв, стабілізацію провідних при збереженні і постійному зростанні абсолютних обсягів виробництва, досягнення фінансово-економічної стабільності агроформувань. Насамперед, це передбачає переорієнтацію інвестиційної та інноваційної політики у сільському господарстві, модернізацію матеріально-технічної бази переробної сфери як структуроформуючої ланки та інфраструктурної сфери й логістики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналіт зб. – Вип. 6 / За ред. П.Т. Саблука [та ін.] - К.: ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.
2. Бабенко А.Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / А.Г. Бабенко // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 85–88.
3. Скіб'як А.Ю. Структурні перетворення в аграрному секторі регіону // А.Ю. Скіб'як // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/56335/46-Skib%27yak.pdf>.
4. Шлійко А.В. Удосконалення мотиваційного механізму ефек-

- тивності праці на підприємствах аграрної сфери економіки / А.В. Шлійко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6. – С. 124–130.
5. Шостак С.В. Державна політика України у сфері безробіття в сільській місцевості / С.В. Шостак // Держава та регіони. Сер. Держ. упр. – 2010. – Вип. 1. – С. 206–210.
6. Шпак Ю. В. Державне регулювання створення економічного механізму постреформованого агропромислового виробництва / Ю.В. Шпак // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 19 (жовт.). – С. 48–52.

УДК 504.062:332.2

Данкевич В.Є.

кандидат економічних наук

Житомирського національного агроекологічного університету

ІННОВАЦІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Вивчено та проаналізовано сучасні тенденції сільськогосподарського виробництва. Досліджено стан та особливості впровадження інноваційних технологій у землеробстві. Встановлено, що однією з причин низької ефективності землекористування більшості сільськогосподарських підприємств України є низький рівень матеріально-технічного забезпечення. Обґрунтовано, що основна техніка, яка використовується, вичерпала свій потенціал та потребує заміни. Розроблено пропозиції щодо налагодження сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі.

Ключові слова: сільськогосподарські землі, інновації, аграрні підприємства, ефективність, глобалізація, точне землеробство.

Данкевич В.Е. ИННОВАЦИИ КАК НЕОТЪЕМЛЯЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОВРЕМЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ

Изучены и проанализированы современные тенденции сельскохозяйственного производства. Рассмотрено современное состояние и особенности внедрения инновационных технологий в земледелии. Установлено, что одной из причин низкой эффективности землепользования большинства сельскохозяйственных предприятий Украины является низкий уровень материально-технического обеспечения. Обосновано, что основная техника, которая используется, исчерпала свой потенциал и нуждается в замене. Разработаны предложения по налаживанию сельскохозяйственного производства на инновационной основе.

Ключевые слова: сельскохозяйственные земли, инновации, аграрные предприятия, эффективность, глобализация, точное земледелие.

Dankevych V.Y. INNOVATION AS AN INTEGRAL PART OF MODERN LAND USE

This paper studied and analyzed current trends in agricultural production. The current status and features innovative technologies in agriculture. We found that one of the causes of low efficiency of land use most agricultural enterprises in Ukraine is the low level of logistics. Proved that the main technique used, exhausted its potential and needs to be replaced. The study developed a proposal for setting up agricultural production on the basis of innovation.

Keywords: agricultural land, innovation, farms, efficiency, globalization, precision agriculture.

Постановка проблеми. Важливою складовою в процесі виробництва сільськогосподарської продукції є інноваційне забезпечення товаровиробників. Лише за умови залучення інноваційних розробок можлива реалізація генетичного потенціалу вирощуваних культур та підвищення ефективності галузі тваринництва. Як показує світовий досвід, прогресивний поступальний розвиток сільського господарства можливий на основі інноваційно-технологічної модернізації виробничого процесу та інноваційних систем землекористування [2].

Негативна динаміка родючості ґрунтів зумовлює необхідність пошуку більш прогресивних систем землеробства. Сучасна інтенсифікація сільськогосподарського виробництва через порушення граничних меж основних її напрямків набула екстенсивного характеру. Ключовими проблемами, що виникли у практиці виробництва сільськогосподарської продукції стали: зниження родючості ґрунтів, погіршення екології навколишнього середовища, зниження якості продукції, значні втрати зовнішніх і внутрішніх ринків аграрної продукції [4].

Однією з причин низької ефективності землекористування більшості сільськогосподарських підприємств України є низький рівень матеріально-технічного забезпечення [6]. Основна техніка, що використовується товаровиробниками, вичерпала свій потенціал та потребує заміни. Наявні технічні засоби не дають можливості раціонально викорис-

товувати земельні ресурси та виробляти конкурентоспроможну продукцію. Актуальність дослідження інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств зумовлена посиленням конкурентної боротьби на ринку продуктів харчування та інтеграцією України в міжнародний економічний простір, що зумовлює необхідність формування інноваційної моделі розвитку сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми раціонального використання природних ресурсів і збереження навколишнього середовища, обґрунтування теорії і практики ведення господарства в докорінно змінених природних екосистемах, а також управління природними ресурсами на інноваційній основі знайшли своє відображення у сучасних наукових працях вітчизняних дослідників. Переорієнтація на інноваційний вектор розвитку землекористування окреслилася в останні роки незалежності країни. Це яскраво простежується у наукових джерелах вітчизняних вчених: В.В. Горлачука, Д.С. Добряка, Й.М. Дороша, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Л.Я. Новаковського, А.Я. Сохнича, Ю.І. Стадницького, В.М. Трегобчука., Ю.Ю. Туниці, П.П. Руснака та ін. Разом з тим низка питань, що дозволяють створити ефективне сільськогосподарське землекористування, потребує додаткових досліджень. Зокрема, малодослідженою є проблема інноваційних підходів у формуванні землекористування в сільському господарстві.